

gelmiş ve iki taraf daha sonra Büveyb'-de savaşa tutuşmuştur. Hz. Hüseyin'in intikamını almak üzere bir araya gelen Kûfeli Tevvâbîn grubunun lideri Süleyman b. Surad, taraftarlarıyla Deyrûla'ver'de toplanıp Kerbelâ'ya doğru yürümüş ve yapılan muharebede Ubeydullah b. Ziyâd'ın emrindeki Emevî kuvvetlerine yenilerek çok sayıda adamıyla birlikte öldürülmüştür (65/684-85). Halife Abdülmelik b. Mervân'ın taraftarı olan Ubeydullah b. Hür, 68 (687-88) yılında Emevî Halifeliği'ne karşı mücadele veren Mus'ab b. Zübeyr'in adamlarından Ömer b. Ubeydullah'a mağlûp olunca Deyrûla'ver'e çekilmişti. Bu tarihten sonra Deyrûla'ver'de önemli bir olaya rastlanmamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzürî, *Ensâb*, I, 26; a.mlf., *Fütâh* (Fayda), s. 362-363, 405-406; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), V, 589; VI, 134; Yâkût, *Mu'cemû'l-büldân*, II, 499; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IV, 292-293; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, IV, 232; Kehhâle, *Mu'cemû kabâ' ilî'l-'Arab*, Beyrut 1402/1982, I, 52-53, 255; Saleh A. el-Ali, "Dayr al-A'war", *El²* (İng.), II, 196.

M. ALİ KAPAR

DEYRÜLCÂSELİK

(ديرالجالق)

Irak'ta iki manastırın adı.

Nestûrîler'in liderinin (el-Câselîk) zaman zaman kaldığı bir manastır olması sebebiyle "Deyrû'l-Câselîk" denilen manastırlardan birincisi, Bağdat'ın 50-55 km. kuzeyinde Düceyl Kanalı ile sulanan Meskin'de yer alır. Eski adını koruyan Meskin harabeleri bugünkü Düceyl'in kıyısında Semîke köyünün 3 km. kadar güneyindedir.

Deyrûlcâselik'in yeri Meskin'e yakındı (Belâzürî, V, 337). Semîke köyünün 6 km. güneydoğusunda Tellüddeyr adı verilen yerdeki kalıntılar buraya ait olabilir. Bu kalıntılar, tuğladan yapılmış dört köşeli bir bina ile çevredeki zeminden yüksek yine dört köşeli bir avlunun varlığını göstermektedir.

Deyrûlcâselik'in İslâm tarihindeki önemi, 72 (691) yılında buraya yakın bir yerde Emevî Halifesi Abdülmelik b. Mervân ile Hicaz'da halifeliğini ilân eden Abdullah b. Zübeyr'in Irak valisi Mus'ab b. Zübeyr arasında cereyan eden savaştan gelir. Abdullah ve Mus'ab b. Zübeyr yanlısı şair Abdullah b. Kays er-Rukayyât, Mus'ab'ın mağlûp edilerek öldürüldüğü bu savaşa "Yevmü'd-deyr" adını vermiştir.

Mus'ab'ın gömüldüğü yere bir türbe inşa edilmiş ve burası kısa zamanda bir ziyaretgâh haline gelmiştir. Belâzürî, savaşı meydanına aynı zamanda Hirbetü Mus'ab denildiğini (*Ensâb*, V, 337) ve burasının -halkın iddiasına göre- hiçbir şeyin yetişmediği bir çöl olduğunu belirtir. Buraya Katolikos (veya Patrik) Manastırı denilmesi ise Nestûrîler'in liderinin zaman zaman burada oturduğunu gösterir.

İkinci Deyrûlcâselik Bağdat'ın batısında yer alan büyük bir manastırdı (Şâbüştî, s. 221-224; Le Strange, s. 210).

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzürî, *Ensâb*, V, 337, 343, 350, 355; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 317; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Abdülhamid), III, 115-117; Ali b. Muhammed eş-Şâbüştî, *ed-Diyârât* (nşr. G. Avvâd), Bağdad 1951, s. 221-224; Yâkût, *Mu'cemû'l-büldân*, II, 503; İbn Abdülhak el-Bağdâdî, *Merâşidü'l-ittilâ' 'alâ esmâ' il-emkine ve'l-bikâ'* (nşr. Juynboll), Leiden 1850-64, I, 426; V, 539; R. Bâbü İshak, *Naşârâ Bağdâd*, Bağdad 1960, s. 104-108; M. Streck, *Die Alte Landschaft Babylonien nach der arabischen Geographen*, Leiden 1900, II, 190, 236; G. Le Strange, *Baghdad During the Abbasid Caliphate*, Oxford 1924, s. 210.

ABDÜLAZİZ ED-DÜRİ

DEYRÜLCEMÂCİM

(ديرالجمام)

Halife Abdülmelik b. Mervân'ın valisi Haccâc ile ona isyan eden İbnü'l-Eş'as arasındaki meşhur savaşın meydana geldiği yer.

Fırat'ın batı tarafında, Kûfe'ye 7 fersah uzaklıkta bulunan Deyrûlcemâcim'in bu adla anılmasıyla ilgili çeşitli rivayetler vardır. Genellikle kabul edilen görüşe göre İyâd ile Behrâ kabileleri veya İyâd ile Sâsânîler arasında vuku bulan bir savaşta öldürülen pek çok kişinin kafa taslarının (cemâcim) burada gömülmüş olmasından dolayı bu mevkiye "Deyrû'l-cemâcim" (kafa tasları manastırı) denilmiştir.

Deyrûlcemâcim İslâm tarihinde, Sicistan'ın fethiyle görevlendirilen İbnü'l-Eş'as'ın Kûfe valisi Haccâc'ın emirlerine karşı gelerek ona isyan etmesiyle başlayan ve yenilgisiyle sonuçlanan savaş dolayısıyla meşhur olmuştur. İbnü'l-Eş'as Sicistan'da bazı yerleri ele geçirdikten sonra bölgeyi tanımak ve haraç toplamak düşüncesiyle fetihlere ara verdi. Ancak Haccâc fetihlere derhal devam etmesini isteyince araları açıldı. Gönderdiği kuvvetlerin bozguna uğratıldığını gören Hac-

câc, bu defa bizzat sevk ve idare ettiği bir ordu ile İbnü'l-Eş'as'ın üzerine yürüdü. Haccâc'ın ordusu Deyrûlkurre'de, İbnü'l-Eş'as'ın kuvvetleri de Deyrûlcemâcim'de ordugâh kurdular. Burada yüz gün devam eden çarpışmalar sonunda İbnü'l-Eş'as mağlûp olarak 82 (701) yılında Basra'ya çekildi (ayrıca bk. İBNÜ'L-EŞ'AS, Abdurrahman b. Muhammed).

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzürî, *Fütâh* (Fayda), s. 406; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 277-279; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), VI, 347-349, 361-366, 374-375; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Abdülhamid), III, 138-140; a.mlf., *et-Tenbîh*, s. 288-289; Yâkût, *Mu'cemû'l-büldân*, II, 503-504, 526; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IV, 461-465, 467-472, 478-482; Muhammed Ebû'l-Fazl-İbrâhîm — Ali Muhammed el-Bicâvî, *Eyyâmü'l-'Arab fi'l-İslâm*, Kahire 1394/1974, s. 475-485; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukûtu* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1963, bk. İndeks; Muhammed Câsim Hammâdî el-Meşhedânî, "Hareketü 'Abdirrahmân b. Muhammed el-Eş'as zıdde'l-hilâfeti'l-Ümeviyye", *el-Mu'erişu'l-'Arabî*, XXVIII, Bağdad 1986, s. 81-83; M. Streck, "Deyrûlcemâcim", *IA*, III, 575-576; Saleh A. el-Ali, "Dayr al-Djama'dim", *El²* (İng.), II, 196-197.

NURİ ÜNLÜ

DEYSÂNİYYE

(الديسانية)

Milâdî II. yüzyılın sonu ile III. yüzyılın başlarında İbn Deysân (ö. 222) tarafından kurulan ve nur ile zulmet esasına dayalı âlem görüşünü benimseyen gnostik fırka.

Süryânîce'de Bar Daysan, İslâmî kaynaklarda İbn Deysân, günümüz Batı dünyasında daha çok Bardesanes diye bilinen İbn Deysân, erken devir Süryânî gnostik sistemleri ve Mani'nin İranî gnostisizmi üzerinde etkili olmuş bir düşündürdür. Hayatına dair en önemli bilgiler çağdaşı Julius Africanus, çok sonra X. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Agapius of Mabbag (Mabhub b. Kostantin), Suriyeli Michael (ö. 1299) ve Bar Hebreus'tan (İbnü'l-İbrî, ö. 1286) nakledilmektedir. Çalışmaları hakkındaki bilgiler ise Süryânî yazarların telif ettikleri ikinci el eserler veya onların İbn Deysân'dan naklettikleri kısa alıntılardan elde edilebilmektedir. Bu son kaynakların en önemlileri, kilise babalarından Ephrem'in (ö. 373) İbn Deysân, Marcion ve Mani'ye karşı yazdığı reddiyelerdir. Ephrem, İbn Deysân'ın 150 ilâhi yazdığını belirterek sık sık onlardan alıntılar yapmaktadır. İslâm kaynakları (meselâ bk. Hayyât, s. 38, 39;

Eş'arî, s. 332, 337-338, 349-350; Mâtürîdî, s. 163-170; İbnü'n-Nedîm, s. 402), naklettikleri bilgileri büyük ihtimalle günümüze kadar ulaşmayan Süryânî kaynaklarından almışlardır.

Rivayete göre İbn Deysân'ın ebeveyni Nuhamâ ve Nahşîram, Suriye'de bulundukları sırada ülkenin yönetimine karşı başlatılan isyandan dolayı İran'a kaçmak zorunda kalmışlar, Edessa'nın (Urfa) Deysan nehri kenarına geldiklerinde burada doğan çocuklarına "Deysan nehrinin çocuğu" anlamında Süryânîce Bar Daysan adını koymuşlar. Bu rivayet özellikle İbnü'n-Nedîm tarafından tekrar edilmiştir. Buna karşılık Mes'ûdî, İbn Deysân'ın Deysan nehrinin kıyısında doğmayıp oraya terkedilmişken bulunmuş bir bebek olmasından dolayı bu adla anıldığını belirtir (*et-Tenbîh*, s. 130).

İbn Deysân'ın doğumunun ardından Menbic'e (Hierapolis-Mabbug) giden ebeveyni daha sonra onu putperest bir rahibin yanına verir. Kısa zamanda temayüz eden İbn Deysân, Edessa Kralı Büyük Abgar'ın sarayında okçuluk müsabakalarında başarı kazanır. Ephrem'in, şeytanın İbn Deysân'ı güzel kıyafetler ve mücevherlerle süslediğini belirten ifadesi dikkate alındığı takdirde, Marcion ve daha sonra gelen Mani'nin zâhidane yaşayışlarına karşılık, İbn Deysân'ın sosyal mevkii yüksek ve zengin bir kimse olduğunu söylemek mümkündür.

Suriyeli Michael'e göre İbn Deysân, 179 yılında Edessa'da dinleyip etkilendiği papaz Hystaspes vasıtasıyla Hristiyanlığa girerek bu papazın gönüllü yardımcısı olmuş, daha sonra Edessa ve civarında sert tartışmalar yaptığı Marcion taraftarlarının yerini alan bir hristiyan grup kurmuştur. Kendisi Eski ve Yeni Ahid'i kutsal kitaplar olarak kabul etmesine rağmen taraftarları kutsal kitaplara birçok ilâveler yapmışlardır (Bîrûnî, *el-Âşâ-rü'l-bâkıye*, s. 207). İbn Deysân'ın, düz yazıları yanında özellikle müzik eşliğinde icra edilen ilâhiler yazmaktaki gayesinin daha çok gençleri kendi düşüncelerine çekmek olduğu kanaati yaygındır.

Sonraları Hristiyanlığı terkedip putperest olduğu veya Valentinian mezhebine girdiği rivayet edilen İbn Deysân 222 yılında altmış sekiz yaşında ölünce Deysâniyye, Marcion taraftarı papaz Rabbûlâ'nın (ö. 435) uyguladığı kıyım kadar Edessa'da hâkim fırka olarak varlığını sürdürmüştür. Rabbûlâ, Deysâniyye'nin mâbedlerini tahrip ederek yerlerine 400'den fazla Ortodoks kilisesi

kurdurmuştur. Deysâniyye bu dönemden itibaren Rabbûlâ ile başa çıkabilecek bir güç gösteremediği için Sâsânî İmparatorluğu'nun çeşitli yerlerine, İbnü'n-Nedîm'e göre (*el-Fihrist*, s. 402) Irak'ta Batâih'e, Horasan ve Çin taraflarına dağılmıştır.

İbn Deysân, kendisinden önce Valentinian fırkasının kurucusu gnostik Valentinus ile ilk hristiyanlar arasında âlem görüşünü nur ve zulmet olarak iki aslı ve bunların birbiriyle karışımını sağlayan bir aracı esasa dayandıran Marcion'a muhalefet ederek farklı bir sistem geliştirdi. Ona göre altı ezeli unsur vardır. Bunlar nur, zulmet, hava, ateş, su ve bunların hepsinin üstünde, uzayın ortasında yerleşmiş olan Tanrı'dır. Âlemin ortasında nur, hava, ateş ve su vardır. Beş duyuya uygun olarak muhtelif renk, koku, tat ve benzeri özelliklere sahip hafif veya ağır yapıdaki atomlardan meydana gelen bu unsurlardan nur başlangıçta doğuda, hava ise kuzeyde idi. Tanrı, ruhundan söz konusu unsurlara üfle-yince onları varlıklar için hazır hale getirdi. Zulmet ise elementlerin en ağırı olduğu ve tabiatında hareketsizlik, güçsüzlük ve soğukluk bulunduğu için derinlerde kaldı. Nur, hava, ateş ve su unsurları tesadüfen yahut kaderin sevkıyla sarsılıp harekete geçmeye ve birbirine çarpmaya başlayınca esen rüzgârın gücü elementlerin birbiriyle temasını ve karışımını sağlamıştır. Sıcaklığın soğukluğu ortadan kaldırmaya başlamasıyla sıcaklığın dumanı yayılmış, böylece yükselen ve saldıran bir zulmet tasavvuru ortaya çıkmıştır. Derinliklerden yukarı çıkmak, hareket etmek ve diğer varlıklar arasına katılmak için bir hamle yapan zulmet kendisinde bulunan karışıklıklardan destek görmüştür. Varlıklar, üzerlerine gelen zulmetten Tanrı'ya sığınıp yardım dileyince Tanrı onlara saf şeyleri zulmetten ayıran "intention" (muraat, maksat, niyet) "kelime"sini göndermiş ve zulmet cehenneme atılmıştır. Gönderilen bu kelimenin Logos, İsa, Mûsâ yahut Yahyâ olduğu belirtilir. Daha sonra her varlık yerinde ve düzeninde yükselme kaydedip önceki karışma durumu ortadan kalkınca kâinat meydana gelmiştir. Deysâniyye'ye göre kâinattaki nur iradî olarak hayrı, zulmet de tabiatı gereği şerri meydana getirir. Nur diri, bilgili, güçlü ve hassas olduğundan hayat ve hareketin kaynağıdır. Zulmet ise hareketsiz ve âtil olduğu için fiil ve ayırım gücüne sahip değildir. Nur en aşağı se-

viyelerde zulmetle, zulmet de en yukarı seviyelerde nurla karşılaşır.

Nur ile zulmetin birbiriyle karışması ve ayrılmasının sebebi Deysâniyye bilgileri arasında farklı şekillerde izah edilir. Bir kısmına göre nur kendi isteği doğrultusunda zulmetle karışmıştır; diğerlerine göre ise arzusu hilâfına zulmetin sertlik ve kokuşmasına mâruz kaldığı için bundan kurtulmaya çalışır. Bazıları da nurun zulmeti yararlı hale getirmek amacıyla onunla karıştığını ve eğer nur kendi âleminde bağımsız kalabilseydi sadece hayır ve güzelliklerin ortaya çıkmış olacağını ileri sürmüşlerdir.

Deysâniyye'ye göre insan ruh, nefis ve bedenden oluşur. Ruh, kendisiyle kıyaslandığında daha maddî, bedenle mukayese edildiğinde ise daha latif olan nefiste gizlidir. Beden ve nefis insanın parçalarıdır. Nefis bedeni bir elbise gibi sarar. İbn Deysân'ın bir öğrencisi tarafından yazılan, kader ve hür irade konularındaki tartışmaları dile getiren ve F. Nau tarafından İngilizce'ye çevrilerek neşredilen eserde (bk. *Patrologia Syriaca*, 1/2, s. 536-611) insanın hür iradeye sahip bulunduğu sık sık belirtilmektedir. Diğer taraftan kaderin insanın hayatını idare eden kanunlardan biri olduğu, insan hürriyetinin imkân ölçüsünde kaderle mücadele etmek ve ona karşı koymaktan ibaret bulunduğu hususu Deysâniyye'nin kabul ettiği esaslardandır.

Diğer gnostik sistemlerde olduğu gibi Deysâniyye'de de astrolojik nazariyeler görülmektedir. İbn Deysân'ın astrolojiyle ilgilendiği ve burçlar kuşağının işaretlerini öğrenmeyi öğütlediği, mensuplarının peygamberlerin öğretilerinden çok zodyakla ilgili eserleri okudukları belirtilmektedir. Önemli ölçüde gnostik özellikler taşıyan Deysâniyye'ye göre insanın kurtuluşu için önceden gerekliliği tasavvur olunan şey gnosis yahut bir kısım sırları ihtiva eden bilgidir.

Deysâniyye bütünüyle ele alındığı takdirde onun Süryânî gnostisizmi, İran kozmolojik nazariyeleri ve Yunan atomizminden derlenmiş bir sistem olduğu görülür. Ezeli olan nur ve zulmet unsurlarının varlığı, bunların yaratılışın menşei ve kurtuluş yönteminin başlangıcı olarak birbirlerine karışıp katılmaları, daha sonra gelen Mani için kısmen bir sistem modeli teşkil etmiştir. Genellikle dinler ve mezhepler tarihi ile uğraşan İslâm âlimleri Deysâniyye'nin yalnız nur ve zulmet, hayır ve şer nazariyeleriyle ilgilenmişler ve bu fırkayı Seneviyye ya-

ni düalist gruplar içinde ele alarak incelemişlerdir. İbn Deysân'ın çok sayıda olduğu rivayet edilen eserleri günümüze ulaşmamıştır. İslâmî kaynaklarda (mesele bk. İbnü'n-Nedîm, s. 402) ona atfedilen *Kitâbü'n-Nûr ve'z-zulme*, *Kitâbü Rûhâniyyeti'l-hak* ve *Kitâbü'l-Müteharrik ve'l-cemâd* adlı kitaplarından başka diğer bazı eserlerinin de mevcut olduğu kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hayyât, *el-İntişâr*, s. 36, 37, 38, 39; Eş'arî, *Maḳâlât* (Ritter), s. 332, 337-338, 349-350; Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 163-170; Mes'ûdî, *et-Tenbîh*, s. 130; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 402; Kâdî Abdülcebbar, *el-Muḡnî*, V, 17, 65, 67-68; Bîrûnî, *Tahḳîku mâ li'l-Hind*, Beyrut 1403/1983, s. 42; a.mlf., *el-Âşârü'l-bâḳiye* (nşr. C. E. Sachau), Leipzig 1923, s. 23, 207; Şehristânî, *el-Milel* (Kilânî), I, 250-251; Nâcî et-Tikrîfî, *el-Felsefetü'l-aḥlâḳiyyetü'l-Ef-lâṭuniyye*, Beyrut 1402/1982, s. 136-141; "Dialog of Destiny or the Bode of the Law of the Nations", *Patrologia Syriaca*, I/2, Paris 1907, s. 536-611; Cl. Huart, "İbn Deysan", *IA*, V/2, s. 732-733; A. Abel, "Dayşâniyya", *EI*² (İng.), II, 199; G. Q. "Bardessanes", *EBr*, III, 157; A. A. Beyan, "Manichaëism", *ERE*, VIII, 400; P. O. Skjaervo, "Bardessanes", *EIr*, III, 780-785.

MUSTAFA ÖZ

DHÂR

(دهار)

Hindistan'da

Medya Pradeş eyaletinde yer alan
Dhâr idarî bölgesinin merkezi.

Vindiya dağlarının Narbada vadisine inen dik yamaçlarında kurulmuş eski bir yerleşim merkezidir. Stratejik önemi, Delhi'den Dekken ve Gucerât'a giden ana yolların buradan geçmesi sebebiyle artmıştır. Dhâr, IX. yüzyıldan XIII. yüzyılın sonuna kadar Mâlvâ'da hüküm süren Paramaralar'ın başşehri oldu. Şehre 596'da (1199) Kutbüddin Aybek, 1234'te İltutmuş ve 1291'de Celâleddin Halacî saldırılarda bulundularsa da Paramara kuvvetleri tarafından geri püskürtüldüler. Ancak Celâleddin Halacî'nin yerine geçen Alâeddin Halacî'nin kumandanlarından Aynülmülk Multânî'nin 1305 yılında başarı kazanıp Paramara Racası Mahlakdeva ile veziri Gogadeva'yı idam etmesi üzerine Paramaralar'ın şehirdeki hâkimiyetleri son buldu ve Aynülmülk Mâlvâ valiliğine tayin edilerek buraya yerleşti. Dhâr 1401 yılına kadar Delhi'den gönderilen Mâlvâ valilerinin oturdukları merkez olmaya devam etti. 731'de (1330-31) burada para bastıran Muhammed b. Tuğluk, 736'daki (1335) kıt-

lık sırasında ülkeyi bu şehirden yönetti. Dekken'in "emîrân-ı sadah" denilen üst düzey memurlarından bazısının Muhammed b. Tuğluk idaresine karşı isyan etmeleri üzerine sultan, Dhâr Valisi (şikdâr) Azîz Hammâr'ı sükûneti sağlamakla görevlendirdi; vali de 1345'te isyanı kanlı bir şekilde bastırdı.

Dhâr'ın son valisi Dilâver Han, Timur'un Delhi'ye saldırması üzerine kaçan Sultan Mahmud Tuğluk'u Dhâr'a davet etti; Tuğluk 1399'dan 1401'e kadar burada kaldı. Delhi sultanının eski başşehrine dönmesinden sonra ise Dilâver Han Dhâr'da bağımsızlığını ilân etti. 1405'te başa geçen oğlu Alp Han, Huşeng Şah unvanını aldı. Bu sırada Gucerât Hükûmdarı Muzaffer Şah, babasının katili olduğu gerekçesiyle Huşeng Şah'a hücum etti ve onu esir alarak Gucerât'a götürdü. Gucerât'a bağlı bir şehir haline getirdiği Dhâr'a da kardeşi Nusret Şah'ı vali tayin etti. Ancak Nusret Şah'ın kanunsuz uygulamaları isyana ve kendisinin şehirden sürülmesine sebep oldu; Huşeng Şah da kaybetmiş olduğu iktidarına tekrar kavuştu (1408).

Huşeng Şah, Mâlvâ'nın idare merkezini Dhâr'dan Mândû'ya nakletti ve o tarihten itibaren şehir eski önemini kaybetmeye başladı. Daha sonra hüküm süren sultanlardan Gıyâseddin'in oğulları arasında meydana gelen taht kavgaları sırasında (1499-1500) Nâsîrüddin karar-gâhını burada kurdu; on iki yıl sonra onun oğlu Şehâbeddin de isyan ettiğinde yine burayı üs olarak kullanmıştır. Bâbürlü döneminde önemini tamamen kaybeden Dhâr, sadece Mândû'ya bağlı bir yerleşim merkezi olarak kaldı. Ancak Bâbürlüler'le Maratalar arasında mücadele başladığında Delhi-Dekken yolu üzerindeki müstahkem bir kale niteliğiyle stratejik değeri arttı. Dhâr daha sonra Marata reisi Urdâcî Pavâr'a verildi. Bâbürlü Valisi Girdhâr Bahadır, Urdâcî'nin gittikçe artan isteklerini kabul etmeyecek onun başlattığı saldırıları geri püskürttüyse de Dhâr'ın aşağı bölgesinde kalan Amchera Geçidi'nde öldürüldü (1728) ve Maratalar bölgede vergi toplamaya devam ettiler. Mâlvâ'nın 1738'de Nizâmülmülk tarafından Maratalar'a verilmesi üzerine el değiştiren Dhâr bölgesi 1819'da da İngiliz hâkimiyetine girdi; ancak 28 Mayıs 1948'de Medya Bhârat'la birleşinceye kadar iç yönetim açısından yine Marata pişvâsına bağlı kaldı. 1956'dan beri aynı adlı idarî birimin merkezi olan Dhâr şehrinin nüfusu 59.089'dur (1991).

Dhâr'daki ilk cami, buraya Çiştî tarikâtını yaymak için gelen şeyh Nizâmeddin Evliyâ'nın müridlerinden Şeyh Kemâleddin Mevlâ'nın türbesinin yanında yapılmıştır. Muhammed b. Tuğluk, Dekken'deki değerli eşyalarını bir arada ve kontrol altında tutmak amacıyla burada bir kale, Mâlvâ Halacî Sultanlığı'nın kurucusu Mahmud Şah da (1436-1469) birçok bina inşa ettirmiştir. Lât Mescidi (1405) denilen büyük camide, Bâbürlü Sultanı Ekber'in Dhâr'da kaldığı 1599 tarihini gösteren bir kitâbe bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Battûta, *er-Rihle*, Kahire 1928, II, 103-104; C. B. Luard, *Dhar State Gazetteer*, Bombay 1908, s. 106-112; H. N. Wright, *The Sultans of Delhi: Their Coinage and Metrology*, Delhi 1936, s. 157; U. N. Day, *Medieval Malwa*, Delhi 1965, tür.yer.; S. Abdul Hai, *India During Muslim Rule*, Lucknow 1977, s. 70-72; P. Brown, *Indian Architecture: Islamic Period*, Bombay 1981, s. 59-60; *CHIn*, V, 528, 542, 848, 883, 884, 899-937; E. Barnes, "Conservation of Ancient Buildings at Mandu and Dhar", *Archaeological Survey of India: Annual Report*, London 1903-1904, s. 30-45; a.mlf., "Dhar and Mandu", *JRAS* (Bombay), XXI (1904), s. 340-354; Ghulam Yazdani, "The Inscription on the Tomb of Abdullah Shah Chungal at Dhar", *Epigraphica Indo Moslemica*, London 1909-10, s. 1-5; a.mlf., "Remarks on the Inscriptions of Dhar and Mandu", *a.e.* (1911-12), s. 8-11; J. B. Harrison, "Dhâr", *EI*² (İng.), II, 218-219.

K. A. NIZAMI

DİMÂD b. SA'LEBE

(ضمد بن ثعلبة)

Dimâd b. Sa'lebe el-Ezdî

Sahâbî.

Yemen'in Ezd-i Şenûe kabilesi reisiydi. Hz. Peygamber ile dostluğu Câhiliye devrine kadar uzanır. Tababet ve kehanetle uğraşan Dimâd, İslâmiyet'in yayılmaya başladığı yıllarda Mekke'ye geldiği zaman Mekke'li müşrikler ona Hz. Muhammed'in aklını kaybettiğini söylediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber'i arayıp bularak cinlerden gelen yelleri bağladığını, cin ve şeytan çarpmasını iyileştirdiğini, eğer arzu ederse kendisini de tedavi edebileceğini söyledi. Onun bu teklifine cevap vermek üzere Resûl-i Ekrem, "Hamd o Allah'a mahsustur ki O her övğüye layıktır. Biz her yardımı O'ndan dileriz. Allah'ın doğru yola eriştiğini kimse saptıramaz, O'nun saptırdığını da hiçbir kimse doğru yola ulaştıramaz. Allah'tan başka bir mâbud bulunmadığına ve Muhammed'in O'nun kulu ve resulü ol-